

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ

УДК 343.13

БЕЗУГЛИЙ Л.А.

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВА ОБУМОВЛЕНІСТЬ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ НЕЗАКОННОГО ВІДТВОРЕННЯ ТА РОЗПОВСЮДЖЕННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ПРОГРАМ І БАЗ ДАНИХ

У статті обґрунтовано соціально-правову обумовленість та криміналізацію незаконного відтворення та розповсюдження комп'ютерних програм і баз даних відповідними наслідками, подано класифікацію цих наслідків. Запропоновано авторське визначення комп'ютерного піратства та зроблено його історико-правовий аналіз.

Ключові слова: комп'ютерні програми, бази даних, незаконне відтворення, незаконне розповсюдження, запобігання, протидія комп'ютерному піратству.

В статье обосновано, что социально-правовая обусловленность и криминализация незаконного воспроизведения и распространения компьютерных программ и баз данных определяется соответствующими последствиями, которые определены автором. Предоставлено авторское определение компьютерному пиратству и проведения его историко-правовой анализ.

Ключевые слова: компьютерные программы, базы данных, незаконное воспроизведение, незаконное распространение, предупреждения, противодействие компьютерному пиратству.

The article substantiates that the socio-legal conditionality and the criminalization of unlawful reproduction and distribution of computer software and databases defined consequences defined by the author. Provided the definition of copyright piracy and conducted its historical and legal analysis.

Key words: computer programs, databases, unlawful reproduction, unlawful distribution, prevention, countering piracy.

Актуальність теми. Загальновізнано, що право є системою загальнообов'язкових соціальних норм, а також відносин, які закріплюються державою за допомогою цих норм і охороняються нею. Такі норми повинні базуватися на ідеї людської справедливості й волі, відповідати потребам суспільства й держави в певний історичний період. Вкрай важливим є саме такий підхід до кримінального права, адже відповідно до ст. 11 КК України під злочином розуміється діяння, яке володіє не тільки ознаками протиправності, винності, караності, але й суспільної небезпеки.

У сучасних наукових та науково-популярних працях поширилися різноманітні терміни, які пов'язані з порушенням авторських і суміжних прав, зокрема «комп'ютерне піратство», «інтелектуальне піратство», «літературне піратство». Тому доцільно зробити незначний екскурс в історію їх виникнення та поширення.

Термін «інтелектуальне піратство» набув поширення наприкінці 50-х років минулого століття, коли підприємливі особи почали здійснювати радіотрансляцію популярних музичних творів із морських суден у нейтральних водах, що дозволяло уникнути відповідальності за порушення авторських і суміжних прав. Це наштовхує на історичні асоціації з флібустьєрами. У новому сторіччі виникла й нова назва для порушників авторських прав – «пірати ХХІ століття» [1].

Виклад основного матеріалу. На думку науковців, «піратство» – це «... діяльність осіб з використання об'єктів інтелектуальної власності без згоди правовласників з метою отримання комерційної вигоди». Під «інтелектуальним піратством» у вузькому значенні цього слова розуміють «... масштабні порушення авторських і суміжних прав, які вчиняються з метою отримання наживи при реалізації контрафактної продукції». Дослідники з далекого зарубіжжя виділяють подібні визначальні ознаки:

© БЕЗУГЛИЙ Л.А. – кандидат юридичних наук, декан факультету № 1 навчально-наукового інституту № 4 (Національна академія внутрішніх справ)

«Піратство являє собою протиправну поведінку, яка зазіхає безпосередньо на виключне право автора на відтворення творів та іншої культурної продукції. Воно полягає у виготовленні, продажу й у будь-якій формі комерційного поширення незаконних екземплярів (книг і взагалі друківаних матеріалів, дисків, касет) літературних, художніх, аудіовізуальних, музичних творів або їх виконань, комп'ютерних програм і банків даних...» [2, с. 478].

Як бачимо, визначальною рисою «комп'ютерного піратства» є спрямованість на систематичне отримання прибутку, що відповідно вимагає певного рівня організованості злочинної діяльності.

На підставі викладеного комп'ютерне піратство можна визначити як протиправне використання інтелектуальної власності на комп'ютерні програми та бази даних злочинними угрупованнями, зазвичай організованими, з метою систематичного одержання прибутку.

Далі доцільно розглянути комп'ютерне піратство як найнебезпечнішу форму порушення авторських прав на комп'ютерні програми та бази даних.

XX століття засвідчило, що об'єкти інтелектуальної власності сформувалися у великі галузі аудіовізуальної, комп'ютерної та іншої індустрії, включаючи віртуальний світ Інтернету, з найвищим рівнем доходів. Крадіжки, грабежі й шахрайства не стали менш небезпечними, але з огляду на заподіяну шкоду злочини проти авторських прав складають «гідну конкуренцію» традиційним, що не дивно, адже інтелектуальна власність має властивість переростати в матеріальну (комп'ютерні програми та бази даних і ін.).

Не варто стверджувати, що проблема масового порушення авторських прав на комп'ютерні програми та бази даних актуальна тільки для України. Інтелектуальне піратство є транснаціональним злочином і входить за класифікацією ООН до 17 видів таких злочинів. У тих же США через піратські операції з авторськими правами втрати підприємств при реалізації своєї продукції становлять понад 200 мільярдів доларів на рік [3, с. 65].

На десятому конгресі ООН з попередження злочинності було ухвалено рішення про віднесення найнебезпечнішої частини інтелектуального піратства до організованої злочинності [4, с. 173]. Більше того, окремі терористичні угруповання Північної Ірландії використовували доходи від контрафакту для закупівлі зброї [4, с. 8], що цілком зрозуміло, адже у Великобританії збут контрафактної продукції повністю підконтрольний організованим злочинним угрупованням, які діють за територіальною ознакою.

Найбільша кількість злочинних порушень авторських прав на комп'ютерні програми і бази даних здійснюється в столиці України, обласних та припортових містах, що пов'язане з великою щільністю населення, наявністю міжнародних морських портів, ринків збуту, транспортних вузлів або близькістю кордонів держави.

Незважаючи на серйозність ситуації, вітчизняна судова та правоохоронна системи, як і раніше, недооцінюють суспільну небезпеку порушення права інтелектуальної власності на комп'ютерні програми та бази даних, не сприймають такі злочини всерйоз, вважаючи, що вони становлять небезпеку лише для іноземних корпорацій з багатомільйонними статками. При цьому не враховується, що будь-яка нелегальна діяльність, яка приносить серйозні доходи, неминуче починає контролюватися організованими злочинними угрупованнями. А комп'ютерне піратство здатне приносити не просто прибуток, а надприбутки, які можна порівняти з прибутками від незаконного наркобізнесу.

Так, детально досліджений механізм одержання надприбутків на прикладі нелегального аудіобізнесу (по суті, при комп'ютерному піратстві він такий же) [4, с. 76], показав, що витрати на виробництво оригінального компакт-диску складаються з таких складників: авторський гонорар і витрати на запис, мито авторських прав, оплата роботи працівників, витрати на виготовлення й поширення, маркетингові витрати, ризик – разом 10,32 доларів США. Тоді як, виготовляючи нелегальний компакт-диск, потрібно витратитися тільки на виготовлення й поширення. Весь комплект «піратського» продукту, який включає в себе диск, обкладинку й коробку, коштує від 30 до 70 центів, а вартість такого диска, завезеного контрабандним шляхом, становить 1,5 долара США, однак покупці купують його вже за 2-3 долари. Таким чином, фірми-реалізатори отримують прибуток у розмірі 150-200%. При цьому контрафактна продукція в результаті застосування сучасних технологій найчастіше не відрізняється за якістю від ліцензійної.

Парадоксальним є те, що однією з основних причин високого рівня піратства є загальносвітовий науково-технічний прогрес. З одного боку, інтелектуальна власність на комп'ютерні програми та бази даних набула значної цінності, а з іншого – сучасні технології дозволяють з мінімальними видатками створити незаконну копію об'єкта авторських прав, яка не відрізняється за якістю від аналогічної легальної.

Ще одна причина привабливості комп'ютерного піратства – у набагато меншій небезпеці кримінального переслідування. Як заявив на одному із семінарів з інтелектуальної власності високопосадовець прокуратури Парижа: «Обмежений ризик піддатися кримінальному покаранню (незнання законодавства тими, хто здійснює розслідування, й магістрами, які не пройшли спеціалізацію, слабкість санкції), спокуса значного прибутку приваблюють організованих злочинців» [6, с. 16].

Це, безумовно, характерне й для України, адже кримінальне покарання за порушення авторських прав на комп'ютерні програми і бази даних у нашій державі не перевищує п'яти-шести років позбавлення волі, й не порівнюване за своєю вагою з покаранням за розкрадання майна або незаконний наркобізнес. Дійсно, важко знайти інший вид незаконної діяльності, де б прибуток був настільки високим, а ризик судового переслідування таким малим. Згаданий нами незаконний наркобізнес карається тривалим позбавленням волі, тоді як комп'ютерне піратство, у більшості випадків, карається лише умовним покаранням.

Також варто наголосити, що розкриття й розслідування злочинів у сфері порушення авторського права на комп'ютерні програми і бази даних – це процес, який потребує проведення комплексу оперативно-розшукових заходів і слідчих дій, знання оперуповноваженими, слідчими, прокурорами спеціалізованого законодавства в галузі авторського права. У зв'язку з цим можна визнати доцільними пропозиції щодо слідчої спеціалізації під час організації протидії «інтелектуальному піратству». Крім цього, в Україні доцільно було б створити в прокуратурах областей відділи для нагляду за дотриманням законодавства про інтелектуальну власність і розслідування злочинів у цій сфері.

Отже, небезпека комп'ютерного піратства полягає у створенні фінансової бази організованої злочинності. Ця незаконна діяльність схожа з іншими видами нелегального бізнесу. Однак у порушенні авторських прав на комп'ютерні програми і бази даних є й своя специфіка. Ця злочинна діяльність підриває творчий потенціал нації, позбавляє людей, зокрема комп'ютерних програмістів і представників різноманітних напрямів інформаційних технологій, можливості одержувати співрозмірну оплату за свою роботу, захищати свої творчі здобутки від різноманітних замахів. І справа тут не тільки в розмірі гонорарів розробників комп'ютерних програм і баз даних, хоча й це не менш важливо. Питання ширше – йдеться про реалізацію положень ст. 41 Конституції України, відповідно до якої кожному гарантується право володіти, користуватися та розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної та творчої діяльності.

Україна як суверенна держава зобов'язана забезпечити умови для реалізації творчих здібностей особи. Крім суто матеріальної шкоди, автор комп'ютерної програми та бази даних відчуває й моральні страждання, тому що творчий здобуток, у який вкладено не тільки працю, але й душу, використовується для збагачення спритними ділками, найчастіше всупереч його творчому задуму. Це може спричинити найтрагічніші наслідки – аж до відмови від подальшої творчої діяльності або від'їзду за кордон.

Необхідно відзначити, що «комп'ютерні пірати» нічим не сприяють розвитку творчої індустрії країни, вони лише привласнюють собі її кращі продукти. Вони не вкладають гроші в авторів-розробників програмного забезпечення, не займаються пошуком талановитої молоді, фінансуванням наукових досліджень. Таким чином, комп'ютерні пірати, завдаючи матеріальної шкоди правовласникам, підривають національну індустрію комп'ютерних програм та інших видів бізнесу, пов'язаних з інтелектуальною власністю.

Комп'ютерні пірати завдають шкоди й безпосередньо державі – як її економічному благополуччю, так і авторитету на міжнародній арені. Бюджет України недоодержує значні суми у вигляді податків.

Так, на думку фахівців, загальний рівень комп'ютерного піратства в Україні 2008 р. складав 84%. Якщо б до 2015 р. кількість неліцензійних програм в Україні знизилася б лише на 10%, національна економіка отримала б додаткові 4 мільярди 705 мільйонів гривень, 2 тисячі 629 нових високооплачуваних робочих місць. При цьому сума податкових надходжень до регіональних бюджетів зросла б на 345 мільйонів гривень [7, с. 2].

Ще одна негативна якість комп'ютерного піратства – сприяння правовому нігілізму, для якого характерні: юридична некомпетентність (відсутність правових знань); негативна оцінка права (заперечення його соціальної цінності); поширення навичок і стереотипів неправової й протиправної поведінки.

Злочинне порушення авторських прав на комп'ютерні програми та бази даних набуває масового характеру – більша частина угод цього ринку нелегальна, і лише невелика частина його учасників діє відповідно до закону. Для наочності змодельємо цю ситуацію стосовно відносин власності: уявімо, що основний обіг майна в Україні здійснюється не за допомогою цивільно-правових угод, а шляхом крадіжок і шахрайства. Відповідно, у ситуації, коли протиправне є нормою, уявлення населення про законність зміщується; досвід зневаги до права, отриманий у цій «малозначній», на перший погляд, сфері, громадяни переносять й на інші життєві ситуації.

Висновок. Тому, підсумовуючи, можна класифікувати негативні наслідки порушення авторських прав на комп'ютерні програми та бази даних (комп'ютерне піратство) за такими групами:

- 1) комп'ютерне піратство підриває індустрію інтелектуальної власності, що, відповідно, негативно позначається на можливості реалізації творчого потенціалу конкретних авторів-розробників програмного забезпечення та баз даних;
- 2) комп'ютерне піратство підриває економічну міць України, тому що до бюджету не перераховуються значні суми податків;

3) комп'ютерне піратство підриває міжнародний авторитет України – цивілізованими країнами вона не сприймається як правова держава й надійний діловий партнер, що перешкоджає інвестуванню в економіку України іноземних капіталів;

4) масове порушення авторських прав на комп'ютерні програми та бази даних сприяє правовому нігілізму, адже стає для населення наочним прикладом відкритої зневаги закону комп'ютерними піратами та нездатності держави переломити ситуацію;

5) надприбутки, які утворюються у сфері комп'ютерного піратства, контролюються й використовуються організованою злочинністю.

Тому держава з метою виконання функції, покладених на неї, зобов'язана використовувати весь арсенал наявних засобів, включаючи – кримінально-правові.

Список використаних джерел:

1. Близнец И. Пираты XXI века (о нарушении авторских и смежных прав в аудиовизуальной сфере) // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. – 2000. – № 3. – С. 6–10.
2. Липчик Д. Авторское право и смежные права: перевод с французского / Droit d'auteur droit voisins / Д. Липчик. – М.: Ладомир ; изд-во ЮНЕСКО, 2002. – 788 с.
3. Трунцевский Ю. В. Видео пиратство: Уголовная ответственность, раскрытие и расследование преступлений: пособ. / Ю. В. Трунцевский. – М.: ЮрИнфоР, 2000. – 172 с.
4. Десятый Конгресс Организации Объединенных Наций по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями, Вена, Австрия, 10–17 апреля 2000 года: сборник документов / сост. А. Г. Волеводз. – М.: Юрлитинформ, 2001. – 496 с.
5. Трунцевский Ю. В. Интеллектуальное пиратство: гражданско-правовые и уголовно-правовые меры противодействия / Ю. В. Трунцевский. – М.: ИГ «Юрист», 2014. – 283 с.
6. Сборник материалов семинара по интеллектуальной собственности, проведенного в Москве 26–28 февраля 2001 г. для прокуроров РФ. – М.: ООО Издательство «Оригами-М», 2001. – 146 с.
7. Антипиратский бюллетень. Майкрософт Украина. – 2016. – квітень–травень. – 9 с.

УДК 343.2

КУРИЛЮК Ю.Б.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ ПРИКОРДОННИКІВ

У статті розглянуті проблеми та досягнення щодо протидії корупційній злочинності в Державній прикордонній службі України, запропоновано деякі пропозиції щодо удосконалення цієї діяльності у сфері формування антикорупційної правосвідомості прикордонників.

Ключові слова: *корупція, злочинність, прикордонна служба, антикорупційна правосвідомість.*

В статье рассмотрены проблемы и достижения по противодействию коррупционной преступности в Государственной пограничной службе Украины, предложены некоторые предложения по усовершенствованию этой деятельности в сфере формирования антикоррупционного правосознания пограничников.

Ключевые слова: *коррупция, преступность, пограничная служба, антикоррупционное правосознание.*

In the article problems and achievements of combating corruption related crime in the State Border Guard Service of Ukraine are considered, some proposals pertaining to the development of this activity in the sphere of formation anticorruption legal awareness of border guards are proposed.

Key words: *corruption, criminality, border guard service, anticorruption legal awareness.*

© КУРИЛЮК Ю.Б. – кандидат юридичних наук, старший офіцер Департаменту охорони державного кордону (Адміністрація Державної прикордонної служби України)